

פרשת כי תשא: מתי יש לקיים את סעודת הפורים, בפורים משולש

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה, על מחצית השקל שנתנו בני ישראל: "כִּי תִשָּׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְקֻדֵיהֶם וְנִתְּנוּ אִישׁ לְפָרָה נִפְשׁוֹ לִיקָקָה בְּפִקְדֹתֵיכֶם... זֶהוּ יִתְּנוּ כָל־הַעֲבָר עַל־הַפְּקֻדִים מִחֲצִית הַשֶּׁקֶל". הגמרא במסכת מגילה (ג ע"ב) דורשת, שהקב"ה הקדים את נתינת השקלים של בני ישראל לנתינת הכסף של המן לאחשוורוש (עשרת אלפים כיכר כסף), דבר שלבסוף הציל את עם ישראל. מדוע שהשקלים שנתנו בני ישראל יכפרו על שקלי המן? **המהר"ל** (אור חדש, אסתר, ג) ביאר, שכיוון שעל ידי השקלים קנו בני ישראל קורבנות, ומטרת הקורבנות, להבנתו, היא לשמש כעין תחליף של הקרבת האדם לקב"ה, ממילא כאשר בני ישראל נתנו את השקלים לקורבנות הם כאילו הקריבו עצמם לקב"ה, והם שייכים לו. ממילא בזכות שקלים אלו, המן לא יכול היה לקנות את עם ישראל, שכן הם כבר קנויים לקב"ה. ובלשונו:

"פירוש זה, כי השקלים שישאל נותנים הם לצורך הקרבנות, שמהם מביאין הקרבנות, וכבר התבאר למעלה כי הקרבנות הם כאלו הקריב את עצמו אל ה' יתברך, ולפיכך נתינת השקלים הוא כאלו נתן עצמו אל ה' יתברך, ואז ישראל הם אל ה' יתברך לגמרי. ואיך ינתנו להמן?! שכבר הם נמסרים אל ה' יתברך, והקדים אותם לשקלים של המן אשר היה נותן שקלים בעדם למלך לקנות אותם, ודבר זה לא היה מועיל שכבר הם לה' יתברך לגמרי על ידי נתינת השקלים."

בעקבות פורים לבני מוקפים שתארכו חל השנה בשבת, נעסוק השבוע בדיני פורים משולש. נראה את מחלוקת הפוסקים האם במקרה זה ניתן לקרוא את המגילה ביחיד, מחלוקת שתלויה בהבנת הזמן בו קוראים את המגילה בפורים משולש. כמו כן נעסוק בשאר מצוות היום, מתי יש לקיימן, ומה הדין בדיעבד.

מקור הדין

בעבר, כאשר לא היה לוח שנה קבוע והיו מקדשים על פי ראיית הירח, י"ד באדר, דהיינו פורים למקומות שאינם מוקפים חומה, יכול היה להיות בשבת (כיום הוא לא יכול, שכן אז יום כיפור יחול ביום שישי). הגמרא במסכת מגילה (ב ע"א) כותבת, שבמקרה זה לא קוראים את המגילה בשבת, אלא מקדימים ליום הכניסה, דהיינו ליום חמישי (בו התכנסו באזורי הערים). בזמן הזה אמנם י"ד באדר לא יוצא בשבת, אך ט"ו באדר, פורים לעיריות מוקפות יוצא בשבת, והם לא קוראים את המגילה ביום זה, אלא בשישי.

מדוע מנעו את קריאת המגילה בשבת? הגמרא (שם, ד ע"א) מביאה שני טעמים: האחד בשם רבה, כיוון שלא הכל בקיאים כיצד לקרוא את המגילה, יש חשש שיטלטלו ברשות הרבים, על מנת להביאה למומחה שילמדם לקרוא. השני, בשם רב יוסף, העניינים מצפים לקבל מעות פורים בשעת קריאת המגילה, וכיוון שבשבת לא יוכלו לקבל את המעות, יגרם להם מפח נפש. **התוספות** (ד"ה ורב) כתבו שגם נצרך טעם שני זה, שכן במקדש לא גזרו על איסורי דרבנן, ולא שייך הטעם הראשון. ובלשונו:

"ורב יוסף אמר מפני שעניניהם של עניים נשואות למקרא מגילה: על כרחך צריך לומר דרב יוסף לא פליג אטעמיה דרבה, דהא גבי שופר ולולב ליכא טעמא אחרינא. מכל מקום קאמר הכא טעמא אחרינא משום דאיכא נפקותא מיהא במקדש, דליכא (= שאין) שבות, ואפילו הכי אסור משום האי סברא דקאמר רב יוסף."

עוד הקשו **התוספות** (שם, ד"ה ויעיברנה), מדוע לא גזרו גם על ברית מילה בשבת, שמא יבואו לטלטל את כלי המילה ברשות הרבים? ויישבו, שברית מילה היא מצווה חמורה שנכרתה עליה י"ג בריתות, לכן לא רצו לדחותה מפני חשש טלטול. מה עוד, שברית מילה מתבצעת רק על ידי מומחים זמן רב, ולכן אין חשש שמא אנשים מהשורה יבואו לטלטל את כלי המילה שלהם על מנת ללמוד כיצד למול. עוד יישב **הריטב"א** (סוכה מג ע"א ד"ה עוד), שהתורה עצמה קבעה שכדי לקיים מצוות מילה מותר לחלל שבת במלאכות דאורייתא כגון עשיית חבלה והוצאת דם, אם כן לא ייתכן שמשום חשש טלטול שהוא מדרבנן, תדחה המצווה.

קריאת מגילה ביחיד

כאמור, משום שבני ט"ו לא יכולים לקרוא מגילה בשבת, כותבת הגמרא שהם מקדימים את קריאת המגילה ליום שישי:

דנו הפוסקים, האם במקרה זה חובה לקרוא את המגילה בעשרה, שכן לדעת רוב הראשונים בעקבות פירושם למחלוקת בין רב ורב אסי בגמרא במסכת מגילה (ה ע"א), מגילה הנקראת שלא בזמנה חייבת בניין¹, או שכאשר מקדימים את הקריאה ליום שישי מחמת תקנת חז"ל, זה נחשב זמנה, וגם אם לכתחילה יש לקרוא במניין, על כל פנים במקום הצורך ניתן יהיה לקרוא ביחיד:

א. **רש"י** (שם, ד"ה שלא) פירש, שכאשר הגמרא כותבת שמגילה הנקראת שלא בזמנה צריכה עשרה, כוונתה למגילה הנקראת ב"א, י"ב ו"ג, תאריכים בהם לפעמים היו קוראים בני הכפרים (כפי שמוזכר במשנה), שכן לא הייתה להם ברירה, שאלו היו התאריכים בהם היו מגיעים לעיריות הגדולות והיה מי שיקרא להם. משמע מדבריו, שמקומות המוקפים חומה הקוראים ב"ד, נחשבים כקוראים בזמנה, למרות שהם מקדימים את קריאתה. ובלשון האור שמח שדייק כך גם מדברי **הרמב"ם** (מגילה א, ז):

"וכל אלו שמקדימין וקוראין קודם ארבעה עשר, אין קוראין אותה בפחות מעשרה: וזה שדייק רבינו בלשון וכל שמקדימין וקוראין קודם י"ד, אבל בני מוקפין ב"ד קוראין ביחיד, ואפילו בחל בשבת, דפסק רבינו דלא כמשנתנו אלא כרב דקורין ב"ג, מכל מקום לא דמי למוקפין דקורין ב"ד, דהא אמר שם בירושלמי שהכל יוצאין ב"ד, שזמן קריאה לכל הוא."

ב. **הריטב"א** (מגילה שם, ד"ה ומגילה) חלק וסבר, שכאשר הגמרא כותבת שמגילה שלא בזמנה נקראת דווקא בעשרה, כוונתה למקרה בו אנשים הנמצאים בערים מוקפות חומה מקדימים את קריאתם ליום שישי. הוא טען כנגד רש"י, שלא ייתכן לומר

¹ הגמרא במסכת מגילה (שם) כותבת שבין לרב ובין לרב אסי, מגילה שלא בזמנה יש לקרוא במניין, ונחלקו האם בזמנה ניתן לקרוא ביחיד. בראשונים יש מספר מחלוקות סביב נקודה זו, לדוגמה לדעת הרמב"ם כאשר נפסק שלא בזמנה יש לקרוא במניין, דין זה מעכב, ואף בדיעבד לא ניתן לקרוא ביחידות. מה שאין כן לדעת המאירי, שדין זה הוא לכתחילה, אך בדיעבד ניתן לקרוא ביחיד גם שלא בזמנה. ביחס לקריאה בזמנה פסק **השולחן ערוך** (תרצ, יח), שבדיעבד ניתן לקרוא ביחיד, ולכתחילה יש לקרוא במניין.

שהגמרא מדברת על י"א, י"ב וי"ג, שהרי כפי שכותבת הגמרא (ב ע"א), בזמן הזה בני הכפרים קוראים את המגילה רק בזמנה, מחשש שמא יבואו לידי טעות בחשבון השנה, שכן בחוץ לארץ היו מסתכלים מתי קוראים את המגילה ועל בסיס זה ידעו מתי חל פסח. משום כך צריך לפרש, שכאשר הגמרא כותבת שכאשר קוראים את המגילה לא בזמנה, יש לקרואה במניין בדווקא, בהכרח כוונתה לדין הנוהג גם בזמן הזה, דהיינו בני ערים המוקפות חומה המקדימים את קריאתם ליום שישי מחמת השבת.

להלכה

א. להלכה פסק **המשנה ברורה** (תרצ, סא) כדעת הריטב"א, דהיינו שכאשר בני ערים המוקפות חומה קוראים את המגילה ביום שישי בי"ד, חובה לקרוא דווקא במניין, והקורא ביחיד לא יברך. ב. **החזון איש** (קנה, ב), **הגרש"ז אויערבך** (מועדי השנה, אדר, כא) ו**הרב עובדיה** (יביע אומר או"ח ו, מו) חלקו וסברו, שמעיקר הדין הלכה כדעת הרמב"ם, שבני ערים מוקפות חומה כשמקדימים את הקריאה, זה נחשב קריאה בזמנה, ולכן על כל פנים בדיעבד יוצאים ידי חובה בקריאה ביחיד, וניתן לברך על הקריאה.

זמן הסעודה

ביחס לזמן נתינת מתנות לאביונים בפורים משולש, כיוון כפי שראינו לעיל בדברי רב יוסף, המעות קשורות קשר ישיר עם קריאת המגילה ('עיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה'), מוסכם שיש לתת אותן בזמן קריאת המגילה², דהיינו ביום שישי, וכן פסק **השולחן ערוך** (תרפח, ו). נחלקו הראשונים, מתי יש לקיים את סעודת פורים:

א. **הרי"ף** (מגילה ג ע"א דה"ר) ו**הרא"ש** (א, ר), בעקבות הירושלמי כתבו שיש לאחר את סעודת הפורים, ולקיימה ביום ראשון, דהיינו בתאריך ט"ז באדר. טעם הדבר מנמק הירושלמי, שכיוון שנאמר במגילה 'לעשות אותם ימי משתה ושמחה', משמע שהמשתה והשמחה צריכים להיות בימים שעדיין השמחה לא חלה בהם, ואילו שבת כבר מוגדרת כיום שמחה בידי שמים.

ב. **הריטב"א** (ה ע"א ד"ה הא) חלק ודחה את הירושלמי, שכן הגמרא בתחילת מסכת מגילה (ב ע"א) כותבת שלבני הכפרים הקדימו את זמן הקריאה בגלל שלא יכלו לקרוא במקומותיהם, אך לא איחרו את זמן הקריאה לט"ז, שכן נאמר במגילה 'ולא יעבור', ודורשת הגמרא שאין לאחר את זמן הקריאה. הוא הדין לזמן הסעודה, שכן הגמרא מקישה זכירה לעשייה. משום כך על בסיס התוספתא שיש לאחר את הסעודה, פסק הריטב"א שהכוונה שיש לאחרה לשבת, ולא ביום שישי עם קריאת המגילה. ובלשונו:

"ופירשו בירושלמי, שאם חל פורים בשבת מאחרין הסעודה עד אחר השבת, כדי שתהא שמחת פורים ניכרת ולא תתערבב בסעודת שבת, ודרשינן לה מדכתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה... ואין הירושלמי הזה ברור, דהא כי כתיב ולא יעבור, אפילו אשמחה נמי הוא, דנזכרים ונעשים כתוב שם... ויש מפרשים דכי כתיב בתוספתא סעודת פורים מאחרין, לפי גמרא דילן לא שמאחרין אותה אחר זמנה, אלא שמאחרין אותה עד זמנה."

כיצד יתמודדו הרי"ף והרא"ש עם טענת הריטב"א? **הר"ן** (רי"ף שם, ד"ה טעון, שכאשר הגמרא כותבת 'ולא יעבור', כוונתה רק לזמן הקריאה, ולא למצוות הסעודה. ועל אף שהוקשה זכירה לעשייה, ונראה שיש לקיימן יחד, ההיקש הוא בתנאי שעושים את מצוות הפורים בזמנם=, אז הקריאה והשמחה צריכות להיות יחד, אך לא במקרה של פורים משולש שממילא מקדימים את הקריאה.

ג. **הרא"ה** (מובא בר"ן שם) בגישה שלישית סבר, שאכן אין לעשות את הסעודה ביום ראשון, שכן כתוב ולא יעבור, אך גם אין לעשותה בשבת, שכן הוקשה זכירה לעשייה. משום כך פסק, שיש לקיים את הסעודה ביום שישי, ביום בו קוראים את המגילה. דברי התוספתא הכותבת שיש לאחר את זמן הסעודה, פירש, שהכוונה שיש לאחרה לקריאת המגילה.

מחלוקת האחרונים

נחלקו האחרונים בפסק ההלכה, מחלוקת שיתכן שהיא משפיעה גם על זמן נתינת משלוח מנות:

א. **השולחן ערוך** (תרפח, ו), כדרכו לפסוק תמיד כדעת הרי"ף והרא"ש, גם במקרה זה פסק כדעתם, ומשום כך נקט שאת סעודת הפורים יש לקיים ביום ראשון, וכן פסקו **המגן אברהם** (שם, י) ו**המשנה ברורה** (שם, יח). על בסיס זה גם פסקו, שאת משלוח המנות יש לקיים גם ביום ראשון, שכן מטרת משלוח המנות לטענתם, הוא לדאוג שיהיו מצרכים לסעודת הפורים. עם זאת, 'על הניסים' אומרים דווקא בשבת ולא ביום ראשון בסעודה, שכן סוף כל סוף ט"ו באדר חל ביום שבת. ובלשונם:

"ואין עושים סעודת פורים עד יום אחד בשבת: דאמרינן בירושלמי ויעשו אותם בשבת, אמר ליה ימי משתה כתוב, את ששמחתו תלויה בבית דין, יצא זה שבת ששמחתו בידי שמים היא. והוא הדין ממילא ששילוח מנות גם ביום א' בשבת... והרדב"ז ח"א סימן קמ"ז פסק כהשולחן ערוך, וכן הוא גם כן דעת המגן אברהם והקרן נתנאל."

ב. **המהרלב"ח** (ס"א לב), חלק וסבר שהלכה כדעת הריטב"א, שיש לקיים את הסעודה בשבת, וכן פסק **המור וקציעה** (שם, ד"ה מכל מקום) ביחס לנתינת משלוח מנות. גם **הרב עובדיה** (חזון עובדיה פורים, עמ' רכ), על אף שפסק להלכה כדעת השולחן ערוך שהסעודה ביום ראשון, וגם נתינת משלוח המנות, מכל מקום הוסיף שראוי להרבות בסעודה בשבת, ובכך לציין גם את סעודת הפורים.

ג. **החזון איש** (או"ח קנה, א), בגישה ביניים סבר, שאת הסעודה יש לקיים ביום ראשון, כדעת רוב הראשונים שראינו לעיל, אולם את משלוח המנות טען שיש לתת דווקא ביום שישי. בשבת לא ניתן לתת, שכן לטענתו גזירת חז"ל שמא יטלטל את המגילה ברשות הרבים, תקיפה גם לגבי נתינת משלוח מנות (וכפי שראינו בהערה 2). ביום ראשון לא ניתן לתת, שכן לטענתו משלוח מנות צמוד למתנות לאביונים, וכפי שראינו לעיל מוסכם שהם ניתנים ביום שישי, ביחד עם קריאת המגילה.

שבת שלום! קח לקרוא למשפחה, או תעביר בבקשה הלאה שעוד אנשים יקראו...

² **הרב רימון** (פורים, עמ' 363) הביא שני טעמים מהאחרונים, מדוע אין לתת מתנות לאביונים בשבת: **הטורי אבן** (אבני שהם, מגילה ז ע"א) כתב, שעיקר נתינת מתנות לאביונים היא בנתינת מעות, והן מוקצה בשבת. הקושי הוא, שהרי אפשר לצאת ידי חובה גם בנתינת שאר מאכלים, משום כך פסק **החזון איש** (קנה, א), שגם במקרה זה החשש הוא שמא יטלטל את המאכלים ברשות הרבים כשבא לתתם לעני.

³ **מצאת טעות? נקודה לא ברורה? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, או לשים את הדף במקומך? מוזמן: tora2338@gmail.com**